

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakeskuksen välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Jos pienituloisen henkilö saa useampaa etuutta yhtä aikaa, erilaiset hakuajat ja mahdollisesti myös niiden maksuajankohdat voivat tuottaa haasteita esimerkiksi siinä, että vuokraa, joka katetaan usealla eri etuudella, ei saa maksettua kerralla. Tämä edellyttää hakijalta ylimääräistä suunnitelmallisuutta ja taloudenhallintaa. Tällaiseen tilanteeseen voi joutua esimerkiksi henkilö, joka saa kansaeläkettä ja takuueläkettä, eläkkeensaajan asumistukea ja mahdollisesti vielä perustoimeentulotukea. Vaikka välimietinnössä todetaan, ettei maksuaikojen yhtenäistäminen ole mahdollista lyhyellä aikavälillä, tämä tulisi ottaa pitkän aikavälin kehittämiskohteeksi. Maksuaikojen yhtenäistämisen haasteet liittynevät enemmän tietojärjestelmiin kuin juridiikkaan tai sosiaalipolitiikkaan.

Myös esimerkiksi takautuvien hakuajojen yhtenäistäminen tekisi etuusjärjestelmästä selkeämmän ja helpommin hahmotettavan. Yhdestä rajasta on myös helpompaa viestiä ja näin takautuvan hakuajan hakijan johonkin toiseen etuuteen perustuvasta oletuksesta poikkeava pituus ei tulisi hakijalle yllätyksenä. Hakijalle olisi selkeää, että jokaista etuutta voisi hakea takautuvasti esimerkiksi kuuden kuukauden ajalta ja erityisesti syystä tätä pidemmältä ajalta. Eripituisten hakuajojen säilyttämiselle ei ole juurikaan perusteita, sillä takautuvan hakuajan pituuden määrittely on aina melko keinotekoinen rajanveto tilanteessa, jossa rajan olemassaolo on tärkeämpi seikka kuin sen tietty pituus. Poikkeuksen tähän muodostanee lähinnä toimeentulotuki viimesijaisen luonteensa vuoksi.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Digipalvelut eivät ole kaikille saavutettavia muun muassa välineiden puuttumisen vuoksi tai sen vuoksi, että hakijalla ei ole vaadittavia digitalaitoja. Ensisijainen digipalvelujen käytön ja saavutettavuuden lisäämiseen tähtäävä lainsäädäntöuudistus olisi avustajan käytön mahdollistaminen verkkopalveluissa. Tällä hetkellä avustajan käyttö estyy jo esimerkiksi sillä, että pankit eivät salli verkkopankkitunnusten väliaikaistakaan luovuttamista avustajalle.

Ennen kuin tämä ongelma on ratkaistu, on varmistettava, että asiakkailta on riittävästi erilaisia asioimisen välineitä, kuten puhelin tai fyysinen toimipaikka.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7) 3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Välimietinnössä nostetaan esille nivelvaihe, joka tuottaa haasteita ihmisille. Hakija on voinut saada sairausvakuutuslain mukaista sairauspäivärahaa enimmäisajan, mutta eläkelakeja sovellettaessa oikeutta työkyvyttömyyseläkkeeseen ei välttämättä synnykään tämän jälkeen. Se, sovelletaanko ammatillista vai yleistä työkyvyttömyysmääritelmää, riippuu laista, henkilön iästä ja siitä, onko työsuhde voimassa julkisella puolella. Tämä voi johtaa tilanteisiin, että henkilö ei saa sairauspäivärahan enimmäisajan jälkeen työkyvyttömyyseläkettä, vaikka tosiasiallisesti henkilön terveydentilassa ja toimintakyvyssä ei olisi tapahtunut muutosta. Tällöin ihminen hakeutuu työttömäksi työnhakijaksi saadakseen työttömyysetuutta, vaikka tosiasiallisesti on työkyvytön.

Laajempi mahdollisuus osasairauspäivärahaan esimerkiksi opiskelijoille tukisi paremmin sitä, että nämä pystyisivät edistämään opintojaan heille tarkoituksenmukaisessa tahdissa. Kun opiskelu rinnastetaan muutenkin laajasti työntekemiseen, saattaisi osasairauspäivärahan saamisen mahdollistaminen opiskelijat tässä suhteessa yhdenvertaiseen asemaan palkkatyöstä toimeentulonsa saavien kanssa.

Osatyökyvyttömyyseläkkeen myöntämisen mahdollisuuden lisäämistä kansaneläkelakiin tulisi myös harkita. Hakijan toimeentulo vaikeutuu, mikäli tämä saa työeläkejärjestelmästä osatyökyvyttömyyseläkettä, mutta kansaneläkejärjestelmässä hänet joudutaan katsomaan samojen selvitysten perusteella työkykyiseksi siitä huolimatta, että päätöksessä todettaisiinkin työkyvyn olevan alentunut eikä varsinaisesti kiistettäisi työeläkejärjestelmän piirissä tehtyä arviota osatyökykyisyydestä. Tällainen eläkejärjestelmä, joka jo rakenteillaan ohjaa samojen selvitysten perusteella kahteen täysin erilaiseen lopputulemaan, ei näyttäyty ulkopuoliselle legitimiinä. Tämä legitimiuden puute kuluttaa myös eläkejärjestelmän itsensä resursseja, kun erisisältöisiin päätöksiin haetaan muutosta.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Osasairauspäiväraha voi tukea henkilön työhön palaamista, mutta se edellyttää kokonaikaista työtä ennen työkyvyttömyyden alkamista. Yhteydenotoissa liiton sosiaaliturvaneuvontaan nousee välillä esille, että ihmiset olisivat kiinnostuneita työskentelemään työkyvyn heikentymisen jälkeen osaaikaisesti osasairauspäivärahalla, mutta tämä kokoaikatyön kriteeri ei täyty kaikkien kohdalla. Pohdittavaksi jää, voisiko osasairauspäivärahan kriteereitä muuttaa niin, että henkilö, jolla ei ole kokoaikatyötä, voisi päästä takaisin työelämään osasairauspäivärahan avulla?

Tärkeää on, että palvelutarpeen arviointi tehdään yksilöllisesti ja moniammatillisesti asiakkaan kanssa ja asiakkaan osallisuutta tuetaan. Asiakkaan motivaation kannalta hänen mielipiteensä ja toiveensa tulisi ottaa huomioon. Liiton sosiaaliturvaneuvonnassa tulee ajoittain esille, että muun muassa ammatillisen kuntoutuksen vaatimukset ovat joillekin asiakkaille liian suuria. Asiakas olisi valmis ammatillisen kuntoutuksen, mutta joustoa toivottaisiin lisää esimerkiksi työkokeilun tuntimääriin.

Eläketurvakeskuksen raportissa 06/2020 nostetaan esille, että työeläkekuntoutuksen asiantuntijoiden haastattelut osoittavat, ettei työkyvyttömyyden uhkan ja työeläkekuntoutuksen tarkoituksenmukaisuuden arviointi ole aina yksiselitteistä. Lisäksi työkokeilujen vaikuttavuutta pidemmällä aikavälillä epäiltiin ja esimerkiksi lyhytkestoisen työeläkekuntoutuksen eli työpaikalla tapahtuvan työkokeilun vaikuttavuudesta ei ole saatu vakuuttavaa tutkimusnäyttöä. Koulutustason nosto nähtiin aiempaa useammin tarkoituksenmukaiseksi koulutusjärjestelmän ja yleisemmin työelämän ja koulutusvaatimusten muutosten myötä. Tutkimusten mukaan kuntoutuksen tuloksellisuutta ja työllistymisen todennäköisyyttä lisäävät muun muassa kuntoutuksen oikea-aikaisuus, kuntoutujan korkea motivaatio, toimiva yhteistyö eri tahojen välillä sekä kuntoutujan vaikutusmahdollisuudet omaan kuntoutukseen.

Lähteet: Liukko, Jyri: Työeläkekuntoutuksen ratkaisukäytännöt sekä kuntoutuksen toimivuus ja vaikuttavuus. ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA 06/2020.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Välimietinnössä tuodaan esille, että työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin liittyisi velvoitteita osallistua palveluihin. Nämä etuudet koskevat muun muassa ihmisiä, joilla on psyykinen sairaus ja toimintakyky on alentunut sairauden vuoksi. Sote-palveluiden käyttö perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen, joten velvoitteet eivät ole tarkoituksenmukaisia ainakaan näihin palveluihin. Tällaisessa tilanteessa yksi yhteiskunnan osajärjestelmä (etuusjärjestelmä) käytännössä ohjaisi toista

osajärjestelmää (sosiaali- ja terveydenhuolto) toimimaan sen perustavanlaatuisten arvojen vastaisesti.

Jos ihmisen toimintakyky on psyykkisen sairauden vuoksi alentunut, asioiden hoitaminen voi olla muutenkin haastavaa ja voimavarat ovat vähissä. Tällaisessa tilanteessa on tärkeää tukea ihmistä ja mieluummin kannustetaan ja autetaan tarvittavien palveluiden piiriin kuin lähestytään asiaa velvoittavuuden kautta. Lisäksi esimerkiksi sotepalveluiden saatavuudessa on haasteita jo tällä hetkellä, joten tästäkin syystä velvoitteiden lisääminen kuulostaa kohtuuttomalta.

Komitean välimietinnössä tuodaan esille, että komitean ehdotukset edellyttävät laajamittaista selvitys- ja lainvalmistelutyötä, jossa osallistettaisiin tarvittavia järjestöjä. Ehdotus on kannatettava ja myös mielenterveysjärjestöjen osallistaminen nähdään tärkeänä mielenterveysongelmia kokeneiden ihmisten näkökulmasta.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)
4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)
5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

-

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

-

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)
6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Ansiotulovähennyksen mahdollisuutta myös eläkkeensaajan asumistuessa tulisi selvittää, koska se voisi madaltaa kynnystä ottaa osa-aikaisia töitä vastaan, kun ei ole huolta asumistuen takaisinperinnästä.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Perusturvaetuksien taso on Suomessa riittämätön ja niitä tulisi korottaa. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitean 15.2.2023 julkistamassa ratkaisussa komitea totesi Suomen sosiaaliturvan tason olevan edelleen liian alhainen. Komitealle oli tehty vuonna 2018 kantelu Suomen Sosiaalioikeudellisen seuran toimesta. Ratkaisussa tarkasteltiin muun muassa vähimmäissairauspäivärahan, työttömyysturvan peruspäivärahan, takuueläkkeen, työmarkkinatuen ja toimeentulotuen tasoa suhteessa suomalaisten keskituloon.

Lähde: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/sosiaalisten-oikeuksien-komitealta-ratkaisu-suomen-sosiaaliturvan-tasosta>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemassa tutkimuksessa: ”Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki” (2020) keskityttiin 18–34-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin, toimeentulotuen käyttöön ja terveysongelmiin pääkaupunkiseudulla. Tutkimuksessa havaittiin, että toimeentulotukiasiakkailta oli ikätovereihinsa verrattuna yleisemmin terveysongelmia. Esille nousi, että 22 vuoden ikään mennessä suurempi osa mielenterveysongelmia kokevista nuorista ei ollut suorittanut peruskoulun jälkeen tutkintoa. Tutkimuksessa tuotiin esille myös, että mielenterveysongelmat voivat viivästyttää ja heikentää koulutusmahdollisuuksia ja työelämään siirtymistä, mikä voi lisätä toimeentulotuen tarvetta. Näiden tietojen valossa olisi tärkeää, että nuoria ohjattaisiin varhaisessa vaiheessa oikeanlaisen tuen ja palveluiden piiriin. Mielenterveyspalveluihin tulisi päästä oikea-aikaisesti ja matalalla kynnyksellä.

Lähde: Vaalavuo, Maria, Haula, Taru & Bakkum Boris (2020): Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos:Helsinki. Saatavissa:

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

On kannatettavaa, että eniten tukea tarvitseville ihmisille, jotka tarvitsevat palvelujärjestelmässä rinnallakulkijaa etuuksien ja palveluiden hakemisessa, varmistetaan oma vastuutyöntekijä. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain 42§:n omatyöntekijä on yksi ratkaisu mutta tulisi huomioida , että resursseja on riittävästi. Sosiaalihuoltolain mukaan erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön, jolla on vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sote-palveluita esimerkiksi psyykkisen sairauden vuoksi omatyöntekijän tulee olla sosiaalityöntekijä. Tällä hetkellä osa ihmisistä joutuu jonottamaan omatyöntekijän saamista.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

Työnteon kannattavuutta lisäisi lineaarinen malli työkyvyttömyyseläkkeeseen ja eläkkeensaajan asumistukeen ansiotulovähennys/suojaosuus.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys**14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?**

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle**15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä aluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?**

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Välimietinnössä varsinaiset konkreettiset toimenpide-ehdotukset jäävät vähäisiksi.

Korhonen Oskari
Mielenterveyden keskusliitto ry - Riikka Mettälä, sosiaalityön asiantuntija;
Oskari Korhonen, lakimies